
Marzena Dobosz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**ROLA E-LEARNINGU, BLENDED LEARNINGU
I NAUCZANIA TRADYCYJNEGO W PROCESIE
NAUCZANIA/UCZENIA SIĘ NA POZIOMIE
SZKOLNICTWA WYŻSZEGO**

THE ROLE OF E-LEARNING, BLENDED LEARNING AND
TRADITIONAL LEARNING IN THE TEACHING/LEARNING
PROCESS AT THE HIGHER EDUCATION LEVEL

Proces nauczania/uczenia się na poziomie szkolnictwa wyższego realizowany jest poprzez zastosowanie zróżnicowanych metod, technik i narzędzi. Ze względu na zjawiska zachodzące w społeczeństwie i rozwój technologiczny, sposób przekazywania i zdobywania wiedzy łączy ze sobą zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne formy edukacji. Do nich należy e-learning, blended learning oraz nauczanie tradycyjne, które wzajemnie uzupełniają się, tworząc przestrzeń do zainicjowania procesów edukacyjnych. W dobie pandemii COVID-19, podczas której to edukacja na każdym szczeblu musiała zmierzyć się z nowymi wyzwaniami, zaczęto zwracać większą uwagę na rolę i możliwości poszczególnych metod. Każda z nich może być zastosowana na szczeblu edukacji wyższej w zależności od zaistniałych sytuacji i potrzeb, zarówno ze strony osób przekazujących, jak i zdobywających wiedzę. Ponadto pozwalają one również spojrzeć na proces uczenia się z innej perspektywy, jako procesu ciągłego, zindywidualizowanego oraz spersonalizowanego. Przedmiotem procesu badawczego w niniejszym artykule jest rola e-learningu, blended learningu i nauczania tradycyjnego w procesie nauczania/uczenia się na poziomie szkolnictwa wyższego. Ze względu na to, że artykuł ma charakter teoretyczny, zastosowano metodę jakościową w postaci analizy dokumentów. Dzięki temu dokonano teoretycznego przedstawienia roli i funkcji niniejszych form i metod w edukacji wyższej, zarówno w rzeczywistości przed, jak i pandemicznej.

Słowa kluczowe: e-learning, blended learning, nauczanie tradycyjne, edukacja wyższa

1. Wprowadzenie

Współcześnie proces nauczania/uczenia się na poziomie szkolnictwa wyższego związany jest nie tylko z zastosowaniem tradycyjnych metod przekazywania wiedzy i jej przyswajania, ale również sięganiem po nowoczesne formy i metody. Do nich należą m.in. e-learning i blended learning, które zaczynają być postrzegane już nie jako rozwiązania tymczasowe lub doraźne, lecz jako kluczowe kierunki rozwoju procesu edukacyjnego, stanowiącego odpowiedź na wymagania obecnej rzeczywistości. Dzięki oferowanym przez e-learning i blended learning możliwościom mogą zostać rozwiązane problemy, dotyczące dostosowania procesu nauczania i uczenia się do współczesnych oczekiwań oraz potrzeb jego uczestników. Istotne jest dostrzeżenie i zrozumienie roli zarówno współczesnych form edukacji, jak i tych należących do tradycyjnych, dzięki czemu możliwe jest dążenie do wyboru odpowiednich dróg w procesie edukacyjnym, obejmującym jednocześnie dwie strony, a więc nauczyciela, wykładowcy oraz studenta.

2. E-learning w szkolnictwie wyższym – dawniej i dziś

E-learning, zwany również nauczaniem zdalnym lub też nauczaniem na odległość, obejmuje zróżnicowane techniki i metody uczenia się, które opierają się na wykorzystaniu umiejętności cyfrowych i nowoczesnej technologii. Należy również zaznaczyć, że metoda e-learningu wymaga przyjęcia innej filozofii nauczania/uczenia się, która jest w wielu aspektach odmienna od metod tradycyjnych. To odmienne spojrzenie na proces edukacyjny, a zatem także na rolę nauczyciela i ucznia/studenta, wyróżnia się zarówno zaletami, jak i wadami.

Do mocnych stron tej metody niewątpliwie należy m.in. swobodny dostęp do materiałów edukacyjnych, szeroki wybór form i sposobów uczenia się, możliwość dostosowania tempa nauki do poziomu możliwości uczestników, czy też często niewielkie koszty uczestnictwa w porównaniu do stacjonarnych przedsięwzięć edukacyjnych (Kozłowska, 2017, s. 42). W związku z tym, e-learning coraz częściej zaczyna zastępować naukę opartą o stacjonarne formy edukacji (szczególnie w okresie epidemii COVID-19) i jest szeroko wykorzystywana w edukacji pozaformalnej oraz formalnej, np. w postaci kursów, szkoleń, edukacji domowej, czy też studiów podyplomowych.

Ponadto w przypadku e-learningu niezwykle istotna jest postawa zarówno nauczyciela, jak ucznia/studenta wobec możliwości zdobycia oraz pogłębienia wiedzy za pomocą tej metody. W związku z tym, w przypadku e-learningu ważną funkcję pełni proces samokształcenia, składający się z poszczególnych etapów

prowadzących do opanowania i wykorzystania przez uczącą się osobę nowych informacji. Do nich należy m.in. wybór przez ucznia/studenta konkretnej wiedzy przeznaczonej do opanowania, organizacja i strukturyzacja informacji, gromadzenie nowej wiedzy oraz jej integrację z opanowanymi już informacjami, czy też dokonania oceny efektywności procesu uczenia się (Sahin, Keskin, 2020, s. 121). Dlatego w przypadku e-learningu tak istotne jest wspieranie samokształcenia poprzez wybór właściwych rozwiązań, obejmujących zakres materiału, formę przekazania wiedzy oraz wybór narzędzi dydaktycznych. A zatem, samokształcenie w przypadku e-learningu odgrywa ważną rolę i zależy w dużej mierze od poziomu rozwoju takich umiejętności, jak dokonanie krytycznej refleksji, cierpliwości, samodyscypliny, czy też motywacji, którą kieruje się osoba ucząca.

Metoda e-learningu wymaga holistycznego spojrzenia na edukację jako procesu, który nie kończy się z chwilą otrzymania świadectwa/dyplomu, w myśl zasady „uczenia się przez całe życie”. Wiedza już nie musi być zdobywana w murach szkoły lub uczelni, ale w każdej chwili, która jest dogodna dla osoby uczącej się. Dodatkowo zapewniony jest swobodny dostęp do materiałów edukacyjnych, często interaktywnych oraz dostosowanych do urządzeń mobilnych. Możliwość wykorzystania różnego rodzaju aplikacji przyczynia się do samodzielnego zdobywania oraz pogłębiania wiedzy przez uczniów lub studentów.

Jednakże należy również podkreślić znaczenie roli nauczyciela, który poprzez świadomość możliwości płynących z tej metody potrafi je w sposób odpowiedzialny i przemyślany wykorzystać w procesie edukacyjnym. Do nauczycieli należy m.in. wybór miejsca i czasu przeznaczonego do nauki, realizacja działań dydaktycznych w sposób synchroniczny lub asynchroniczny, zapewnienie swobodnego dostępu do materiałów edukacyjnych, czy też możliwość indywidualizacji oraz personalizacji procesu nauczania/uczenia się. Ponadto szeroki wybór narzędzi cyfrowych pozwala na dokonanie wyboru zgodnie z potrzebami oraz oczekiwaniami uczestników procesu edukacyjnego, co z kolei jest powiązane z dążeniem do dostosowania procesu edukacyjnego do osób uczących się.

Niewątpliwie efektywność e-learningu zależy od użycia zróżnicowanych form i narzędzi, np. platform e-learningowych, umożliwiających przeprowadzenie testów online lub też wykonania zadań związanych z określonym tematem. Jednakże jej efektywność w dużej mierze zależy także od stworzenia właściwego środowiska, w którym znaczącą rolę odgrywają zarówno osoby przekazujące wiedzę i uczące się, jak i dobrane treści edukacyjne oraz nowoczesne technologie, niezbędne w przypadku zdalnego nauczania. To często właściwy wybór oprogramowania, urządzeń cyfrowych, a także jakość i szybkość łącza internetowego ma wpływ na przebieg procesu edukacyjnego i może decydować o poziomie jego efektywności.

W przypadku szkolnictwa wyższego nauczanie i uczenie się metodą e-learningu obejmuje wykorzystanie m.in. platform e-learningowych, stanowiących wirtualne miejsca, w których to proces edukacyjny zachodzi w zróżnicowany oraz wielopłaszczyznowy sposób. To z kolei wymaga dokonania zmian i dostosowania dotychczasowych działań dydaktycznych oraz programów studiów do wymagań związanych z uczeniem metodą e-learningową. Nie bez znaczenia są także problematyczne obszary, dotyczące zdalnej edukacji wyższej, takie jak brak systemów szkoleń w zakresie korzystania z metody e-learningu w szkolnictwie wyższym, czy też ograniczone umiejętności cyfrowe nauczycieli akademickich, które mogą mieć wpływ na ograniczenie korzystania z tej metody (Pokrzycka, 2019, s. 16).

Do niedawna e-learning w szkolnictwie wyższym był postrzegany jako alternatywna forma nauczania/uczenia się, która stanowiła uzupełnienie tradycyjnego modelu edukacji. Odwołując się do badań naukowych przeprowadzonych w latach 2016-2017 przez Izabelę Maleńczyk w ramach działań pt.: „Diagnoza stanu wykorzystania e-learningu w polskich uczelniach” większość uczelni, które wzięły udział w procesie badawczym, wykorzystywała e-learning (60% badanych podmiotów ze 103, gdzie uczelni publicznych było 28 a niepublicznych - 75) (Maleńczyk, 2017). Na podstawie uzyskanych wyników Autorka sformułowała wnioski dotyczące wykorzystania e-learningu w ramach szkolnictwa wyższego. Wśród najczęstszych trudności Autorka wymienia m.in. czynniki ludzkie i finansowe, będące barierami w rozwoju e-learningu, częste trudności związane z zaangażowaniem wykładowców w prowadzeniu zajęć tą metodą, czy też brak wewnętrznych regulacji prawnych, które dotyczyły rozliczania zajęć realizowanych za pomocą kształcenia na odległość. Realizacja procesu dydaktycznego metodą e-learningu dotyczyła zarówno w przypadku uczelni publicznych i niepublicznych głównie tzw. „e-przedmiotów” oraz „e-kursów”, zaś tylko niewielka część podmiotów prowadziła studia przez Internet, tj. 5 uczelni publicznych i 26 niepublicznych (Maleńczyk, 2017). Należy więc wywnioskować, że studia prowadzone zdalnie raczej stanowiły niewielką część oferty edukacyjnej uczelni publicznych i niepublicznych, a działania e-learningowe ograniczały się do realizacji pojedynczych przedmiotów i kursów zdalnych.

W dniu 12 marca 2020 roku, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego wydało decyzję o zawieszeniu zajęć dydaktycznych stacjonarnych, które wraz z upływem czasu przedłużano. W związku z tym uczelnie wyższe musiały wprowadzić kształcenie zdalne. Po roku akademickim 2019/2020 zaczęły coraz częściej pojawiać się wnioski z badań naukowych na temat roli i miejsca e-learningu na studiach wyższych. Jednym z przykładów jest raport projektu SpołTech autorstwa Marty Klimowicz pt.: *Polskie uczelnie w czasie pandemii* (Klimowicz, 2020). Celem opracowania było przedstawienie doświadczeń grupy badawczej składającej się zarówno z wykładowców jak i studentów, realizujących studia zdalne. Autorka

raportu wyszczególniła pięć etapów radzenia sobie osób badanych z kryzysem związanym z przejściem na nauczanie zdalne: fazę pierwszą – zawieszenie i chaos, fazę drugą – wsparcie (lub jego brak), fazę trzecią – nową i następną normalność, fazę czwartą: przeciążenie, oraz fazę piątą – pogodzenie i wyciągnięcie lekcji (Klimowicz, 2020). Każda z tych faz przyczyniła się do dostrzeżenia przez uczestników wywiadów zarówno szans jak i wyzwań związanych z nauczaniem/nauką zdalną w polskich uczelniach.

Wśród zauważonych korzyści wymienia się m.in. wprowadzenie interaktywnych rozwiązań w obszarze metod warsztatowych i pracy projektowej przy ograniczeniu formuły podawczej, rozwój umiejętności dydaktycznych nauczycieli akademickich, upowszechnienie rozwiązań komunikacji pośredniej między wykładowcami a studentami, znaczny wzrost frekwencji i aktywności na zajęciach, a także wyposażenie sal akademickich w nowoczesny sprzęt technologiczny (Klimowicz, 2020). W obszarze wyzwań badaczka wymienia wykluczenie cyfrowe, obejmujące zarówno aspekty technologiczne, jak i poznawcze, dotyczące umiejętności cyfrowych, konieczność wprowadzenia zmian w weryfikacji zdobytej przez studentów wiedzy, dostosowania zajęć prowadzonych przez uczelnie artystyczne do edukacji zdalnej, uwzględnienia czasochłonności zdalnego nauczania, czy też zanik relacji i poczucia wspólnoty akademickiej (Klimowicz, 2020).

Z jednej strony przejście na zdalną edukację przyczyniło się do wprowadzenia pozytywnych zmian w zakresie realizacji procesu dydaktycznego na poziomie szkolnictwa wyższego, a także przyjęcia innej perspektywy spojrzenia na e-learning, jako metody, która może nie tylko stanowić uzupełnienie tradycyjnych metod, ale także je w pewnym zakresie zastąpić. Jednakże z drugiej strony nauczanie zdalne uwidoczniło problemy, które wymagają wdrożenia odpowiednich rozwiązań, a także ograniczenia, wynikające m.in. z charakteru niektórych kierunków studiów. W związku z tym uczelnie zaczęły zwracać większą uwagę na rozwiązania, które stanowiłyby połączenie zarówno zdalnego nauczania, jak i stacjonarnej nauki. Jedną z nich jest blended learning zwany również nauczaniem hybrydowym lub mieszanym.

3. Blended learning jako równowaga między online a offline

Pojęcie blended learningu obejmuje swoim znaczeniem proces nauczania/uczenia się realizowany z wykorzystaniem zarówno form zaczerpniętych z tradycyjnej, jak i zdalnej edukacji. Podobnie jak w przypadku e-learningu, zastosowanie nauczania mieszanego wymaga przyjęcia innego spojrzenia na proces nauczania/uczenia się i jego efektywność. Tak jak w e-learningu, proces edukacyjny realizowany jest głównie online, blended learning wskazuje na dążenie do zachowania równowagi

między nauką zdalną i stacjonarną. W związku z tym proces dydaktyczny ma miejsce jednocześnie w określonej przestrzeni i wyznaczonym czasie oraz częściowo online (Hew, Cheung, 2014, s. 2-3), dzięki czemu można dokonać wyróżnienia obszarów, które są charakterystyczne w tej metodzie. Jeden z nich dotyczy integracji pewnych elementów edukacyjnych i społecznych, które m.in. związane są z bezpośrednim kontaktem uczestników (Astudillo, 2020, s. 144).

Należy również dokonać rozróżnienia między pojęciem 'blended learning' a 'hybrid learning'. Kształcenie hybrydowe opierające się na blended learningu wykorzystuje zasoby w celu uzupełnienia nauczania/uczenia się drogą stacjonarną, zaś uczenie hybrydowe dąży do wykorzystania nauki zdalnej, aby zastąpić nauczanie w bezpośrednim kontakcie w szkole (Janczak, 2020). W związku z różnicami między tymi dwoma pojęciami nauczanie metodą blended learning nie zawsze jest także nauczaniem hybrydowym. Zatem w przypadku szkolnictwa wyższego można mówić o blended learningu jak uczeniu hybrydowym, które to w większości uzupełnia nauczanie stacjonarne. W nawiązaniu do Horna i Stakera (2014) można wyszczególnić zróżnicowane modele nauczania hybrydowego oparte na wykorzystaniu blended learningu, które także mogą stać się inspiracją do wykorzystania ich w szkolnictwie wyższym (Horn, Staker, 2014):

1. Rotation Model (model rotacyjny) – model ten oznacza zmianę miejsc przez uczniów lub studentów zgodnie z ustalonym przez nauczyciela/wykładowcę między zróżnicowanymi rodzajami prac np. projektu grupowego, indywidualnej pracy, czy też wykładów. Studenci uczą się w czasie stacjonarnych zajęć, z wyjątkiem prac zadanych do wykonania poza czasem tych aktywności. Model ten dzieli się na tzw. rotację stacji (station rotation), która oznacza zamianę miejsc przez osoby uczące się w zamkniętym pomieszczeniu, oraz rotację laboratoriów (Lab rotation), w której to uczniowie/studenti przemieszczają się do stanowisk komputerowych, pozwalających na naukę online, a także 'flipped classroom' (model ten wskazuje na jednoczesną naukę online oraz stacjonarną). W ramach danego przedmiotu uczniowie/studenti mają możliwość zdalnego zdobycia wiedzy, którą następnie wykorzystują w sposób praktyczny w ramach bezpośredniego kontaktu np. podczas pracy nad projektem.
2. Flex model – pozwala osobom uczącym się na wybór aktywności edukacyjnych zgodnie z ich potrzebami oraz oczekiwaniami. Wybór ten kontrolowany jest za pomocą harmonogramów, zaś proces edukacyjny opiera się na połączeniu pracy online z nauką stacjonarną, w której to główne miejsce zajmuje samokontrola ucznia/studenta.
3. A La Carte model – to model, który ułatwia uczniom branie udziału w zróżnicowanych działaniach, które realizowane są w sposób zdalny i stacjonarny, i dotyczą tylko wybranych przedmiotów lub kursów.

4. Enriched-Virtual model – kładzie największy nacisk na uczenie się drogą wirtualną, jednakże pozwala także na realizację procesu edukacyjnego z pomocą nauczyciela. Model ten różni się od modelu A La Carte tym, że spotkania z pedagogiem są obowiązkowe.

W nawiązaniu do powyższego podziału zaproponowanego przez Horna i Stakera (2014), metoda blended learningu łączy ze sobą aspekty zdobywania wiedzy drogą online z jednoczesnym rozwijaniem umiejętności w obszarze budowania relacji, współpracy grupowej i rozwiązywania konfliktów. Ponadto, komunikacja pomiędzy osobami uczącymi się a przekazującymi wiedzę odbywa się dwutorowo: poprzez interakcje bezpośrednie i pośrednie, zachodzące przy udziale technologii. Ta możliwość budowania relacji oraz więzi w zróżnicowany sposób ma także wpływ na indywidualizację oraz personalizację procesu edukacyjnego, np. w postaci zapewnienia uczestnikom swobodnego dostępu do materiałów edukacyjnych dostosowanych do ich potrzeb, z których mogą korzystać bez względu na czas i miejsce.

Zatem ważną cechą charakterystyczną tej metody jest to, że umożliwia ona przeprowadzenie syntezy rozwiązań, które należą do obszaru nauczania tradycyjnego i e-learningowego. Dodatkowo, blended learning przyczynia się do pogłębiania umiejętności cyfrowych w zakresie m.in. korzystania z aplikacji i urządzeń multimedialnych, czy też świadomego wykorzystania takich narzędzi technologicznych, które są przydatne i wspierają nauczanie/uczenie się. Jednakże, istotnym elementem tej metody jest dążenie do zachowania równowagi między tym, co jest online a tym co offline. Zatem przewaga jednej z form nad drugą może mieć negatywny wpływ na realizację procesu edukacyjnego i jego efektywność. Ponadto należy zaznaczyć, że jednym z najważniejszych wyzwań w przypadku blended learningu jest organizacja procesu edukacyjnego wraz z materiałami dydaktycznymi w taki sposób, aby możliwe było jak najpełniejsze wykorzystanie zalet oraz możliwości w pracy w obszarze relacji i interakcji bezpośrednich, a także w pracy zdalnej, opierającej się na samokształceniu (Wycisk, Matysiak, 2021).

W przypadku polskiego szkolnictwa wyższego zazwyczaj blended learning dotyczy formy organizacji studiów tzw. na odległość, w ramach których zajęcia opierają się na aktywności online (m.in. wykłady, seminaria, ćwiczenia) oraz na zajęciach stacjonarnych w postaci kilku zjazdów w siedzibie uczelni np. na czas sesji egzaminacyjnej. Ponadto metoda ta obecnie postrzegana jest jako jedna z głównych metod edukacji w szkolnictwie wyższym, która stanowi połączenia online i stacjonarnych studiów. To rozwiązanie jest także pozytywnie oceniane, szczególnie przez studentów, o czym świadczy badanie naukowe pt.: *Satysfakcja studentów ze zdalnego nauczania w trakcie pandemii COVID-19* (Brzózka i in., 2021). Badanie zostało zrealizowane w 2021 roku przez grupę studentek na kierunku Politologia

na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Głównym celem projektu było zbadanie w jaki sposób studenci Wydziału Nauk Społecznych oceniają nauczanie zdalne. Próba badawcza liczyła 416 osób, studiujących na każdym roku studiów. Podczas badania zadano pytanie czy nauczanie zdalne powinno być kontynuowane w dalszych latach. Większość osób wskazała odpowiedź negatywną (52,7%), jednakże w przypadku pytania o możliwość kontynuacji nauczania hybrydowego w kolejnych latach wyniki były odwrotne (Brzózka i in., 2021). Aż ok. 67% osób badanych udzieliło pozytywnej odpowiedzi, co świadczy o tym, że nauczanie hybrydowe w formie wykładów online oraz ćwiczeń/laboratoriów w formie kontaktu bezpośredniego cieszy się dużym zainteresowaniem studentów (Brzózka i in., 2021). Dlatego też zmiany dotyczące edukacji w szkolnictwie wyższym powinny obejmować także propozycje nawiązujące do blended learningu, jako metody, która czerpie z zasobów zdalnego nauczania oraz nauczania tradycyjnego.

4. Rola modelu kształcenia tradycyjnego w szkolnictwie wyższym we współczesnej rzeczywistości

Tradycyjne nauczanie opiera się na przekazywaniu gotowych dawek informacji, a następnie przeprowadzenie weryfikacji w celu poznania stopnia przyswajania tej wiedzy (Ziółkowski, 2015). W związku z tym realizacja procesu edukacyjnego zgodnie z tradycyjnym podejściem wyróżnia się obszarami dotyczącymi zarówno sposobów przekazywania wiedzy i jej stopnia przyswojenia, a także weryfikacji osiągnięcia założonych celów. Zatem nauczanie ma miejsce głównie za pomocą metod podających, które mają za zadanie przekazać osobom uczącym się określoną ilość informacji. Do tego typu metod, które są powszechnie stosowane w szkolnictwie wyższym, należą m.in. wykłady, pogadanki, czy też nauka pod nadzorem i kierunkiem w postaci pracy indywidualnej lub też grupowej (Michałowska, 2010). Ponadto w nauczaniu tradycyjnym to kontakt bezpośredni warunkuje zaistnienie procesu edukacyjnego, a w ramach interakcji między uczestnikami rozwijanie są umiejętności poznawcze.

Tradycyjne podejście w szkolnictwie wyższym współcześnie utożsamiane jest często ze stacjonarną formą realizacji zajęć edukacyjnych. Zatem takie metody jak m.in. wykłady lub ćwiczenia/laboratoria zaliczane są do klasycznego ujęcia procesu edukacyjnego w szkolnictwie wyższym. W przypadku wprowadzenia nauczania zdalnego na uczelniach, tradycyjne nauczanie zderzyło się z nową rzeczywistością, w której to dotychczasowe formy, okazywały się mało efektywne, a nawet problematyczne w realizacji. Ponadto sposób oceniania i poznania stopnia przyswojenia wiedzy przez studentów drogą online za pomocą testów, kolokwium lub

egzaminów pisemnych często okazywało się nieskuteczne w wirtualnej rzeczywistości. Zatem tradycyjne modele nauczania/uczenia w szkolnictwie wyższym i ich efektywność stały się przedmiotem powszechnej dyskusji, które także dotyczyły określenia kierunków zmian w edukacji wyższej i których tematyka także poruszała kwestie związane z połączeniem tradycyjnego ujęcia szkolnictwa z warunkami obecnej oraz przyszłej rzeczywistości.

W związku z tym formy charakterystyczne dla tradycyjnego modelu nauczania/uczenia się np. wykłady, prelekcje lub praca w mniejszych grupach mogą być realizowane w ramach e-learningu lub blended learningu. Ponadto, sposoby weryfikacji wiedzy i zdobytych informacji mogą opierać się również na tradycyjnych formach, takich jak testy, kolokwia lub egzaminy w połączeniu z możliwościami powyższych metod. Jednakże w tych rozważaniach należy zaznaczyć, że tradycyjne ujęcie procesu edukacyjnego jest ściśle związane z tradycyjnym modelem wielopłaszczyznowego funkcjonowania uczelni. I podobnie jak to jest w przypadku szkolnictwa na niższych poziomach, jej tradycyjne ujęcie jest dość mocno zakorzenione w powszechnej świadomości, w której to takie aspekty jak rola nauczyciela/wykładowcy i ucznia/studenta jest ściśle określona. W związku z tym, wraz ze zmianami dotyczącymi edukację na poziomie szkolnictwa wyższego i warunkami współczesnej rzeczywistości, należy szukać takich dróg i rozwiązań, które będą czerpać z możliwości zarówno tradycyjnego modelu nauczania, jak i e-learningu, czy też blended learningu.

5. Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania na temat roli e-learningu, blended learningu, a także nauczania tradycyjnego w szkolnictwie wyższym można stwierdzić, że każda z tych metod ma swoje zalety i wady. Choć od kilkunastu miesięcy w szkolnictwie wyższym zachodzą zmiany, które do niedawna postrzegane były w kategoriach dalekiej przyszłości, to jednak wybór tylko jednej z tych form, przy jednoczesnym odrzuceniu pozostałych może być niewłaściwą drogą. Każda z nich wyróżnia się zróżnicowanymi możliwościami, z których warto czerpać inspirację oraz dążyć do ich integracji na polu dydaktycznym i edukacyjnym, szczególnie w kontekście procesu nauczania/uczenia się. Zatem na proces edukacyjny zachodzący na poziomie szkolnictwa wyższego należy spojrzeć z wielu perspektyw, który może być sukcesywnie i efektywnie wspierany poprzez rozwiązania charakterystyczne dla metod takich jak e-learning, blended learning, czy też nauczanie tradycyjne.

Bibliografia:

- Astudillo, V. M. (2020). The Blended Learning Pedagogical Model in Higher Education. W: A.V. Martín-García (ed.). *Blended Learning: Convergence between Technology and Pedagogy* (141-166). Salamanca: Springer International Publishing.
- Brzózka, A., Pękala, N., Pokusa, A., Pyzik, N., Sobol, A., Kaczmarczyk, K., Nalepa, A. (2021). *Satysfakcja studentów ze zdalnego nauczania w trakcie pandemii COVID-19: badanie empiryczne studentów Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. Pobrano z: <https://rebus.us.edu.pl/handle/20.500.12128/21024>. Data dostępu: 01.12.2021
- Hew, F. K., Cheung, S.W. (2014). *Using Blended Learning. Evidence-Based Practices*. Singapur: Springer Singapore.
- Horn, B. M., Staker, H. (2014). *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Janczak, D. (2021). *Hybrydowe? Nauczanie, uczenie się a może kształcenie...., czyli jak to jest z tą hybrydą w edukacji*. Pobrano z: <http://www.superbelfrzy.edu.pl/wp-content/uploads/2020/10/Kszta%C5%82cenie-hybrydowe.pdf>. Data dostępu: 01.12.2021
- Klimowicz, M. (2021). *Polskie uczelnie w czasie pandemii*. Pobrano z: <https://centrum-cyfrowe.pl/spoltech/polskie-uczelnie-w-czasie-pandemii/> Data dostępu: 02.12.2021
- Kozłowska, J. (2017). E-learning jako forma doskonalenia studentów uczelni wyższych. *Rynek – Społeczeństwo – Kultura*, 1(22), 41-48.
- Maleńczyk, I. (2017). *Diagnoza stanu wykorzystania e-learningu w polskich uczelniach*. Pobrano z: https://pg.edu.pl/documents/45513113/47609841/eTEE2017_Malenczyk.pdf.
- Michałowska, D. A. (2010). *Model kształcenia tradycyjnego a model kształcenia opartego na doświadczeniu*. Pobrano z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/6236/1/Model%20kszta%c5%82cenia%20tradycyjnego%20a%20model%20kszta%c5%82cenia%20oparty%20na%20do%c5%9bwiadczeniu.pdf>. Data dostępu: 10.12.2021
- Pokrzycka, L. (2019). Efektywność e-nauczania w szkolnictwie wyższym. Studia przypadków. *Zarządzanie Mediami*, 7(1), 15-27.
- Wycisk, A., Matysiak, M. (2021). *Monitoring trendów edukacyjnych – Jak kształcić na potrzeby gospodarki opartej na innowacjach?*. Pobrano z: https://www.cziitt.pw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/06/Trendy-edukacyjne_NERW2-RAPORT.pdf. Data dostępu: 15.12.2021
- Ziółkowski, P. (2015). *Teoretyczne podstawy kształcenia*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.

(liczba znaków ze spacjami 26 152)